

Η ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ

ANNA ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ-ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ

In this paper we try to give an answer to the question 'which criteria must a teacher take into account in order to successfully select elements of the morphological structure of a language when teaching?'.
We present four criteria: a) Prototypicality: if a morphological structure is either central or peripheral or idiosyncratic, we should give priority to the central structures; b) Frequency: if a morphological structure is more or less frequently used within a language, we should give priority to the frequent structures; c) Disponibility: if a morphological structure is more or less productive, we should give priority to the productive structures; d) Contrastivity: in relation with the learner's mother tongue a morphological structure must be taught with or without emphasis.

The above theoretical notions are accompanied by a proposal concerning the teaching of the Greek nominal inflectional and derivational system. The four criteria presented above and their hierarchical organization in all cases can help operationally when teaching a foreign language.

1. Εισαγωγή

Θα προσπαθήσω να απαντήσω στο ερώτημα ποια κριτήρια πρέπει να ληφθούν υπόψη ώστε να επιλεγούν αποτελεσματικά τα στοιχεία της δομής του μορφολογικού συστήματος της ΝΕ που πρέπει να διδαχτούν.

Επειδή ο χρόνος διδασκαλίας είναι περιορισμένος και οι βιολογικές δυνατότητες της μνήμης πεπερασμένες, απαιτείται αφενός σωστή επιλογή των δομών που θα διδαχτούν (*τι θα διδαχτεί;*) και αφετέρου αποτελεσματικός τρόπος παρουσίασης (*πώς θα διδαχτεί;*). Βέβαια πρώτα θα απαιτηθεί να γίνει ανάλυση αναγκών, ώστε να εντοπιστούν με ακρίβεια οι στόχοι και οι προτιμήσεις/τα ενδιαφέροντα των εκπαιδευομένων.

2. Η μορφολογική δομή της ΝΕ

Όταν αναφερόμαστε στη μορφολογική δομή της ΝΕ, εννοούμε τόσο τις δομές κλίσης όσο και τις δομές παραγωγής, σύνθεσης και μετατροπής (conversion).

Ας πάρουμε το παράδειγμα: Το *κβαρικό υγρό ψύχεται στους 80° C. Αν στηριχτώ αποκλειστικά στη μορφή του *κβαρικός, θα συμφωνήσετε, πιστεύω, μαζί μου ότι, ενεργοποιώντας τις στρατηγικές που διαθέτω για την ανακάλυψη της σημασίας μιας νέας λέξης και από τη γνώση που έχω της μορφολογικής δομής της ΝΕ, γνωρίζω ότι:

- i. ως προς τη γραμματική κατηγορία το κβαρικός είναι επίθετο που συμφωνεί κατά γένος, αριθμό και πτώση με το ουσ. υγρό.
- ii. ως προς τη μορφολογική δομή είναι πολυμορφηματική μονάδα, προϊόν του συσχετιστικού Κανόνα Κατασκευής Λέξεων, που δημιουργεί μετονοματικά επίθετα: κβάριο + -ικός.
- iii. ως προς τη σημασία σημαίνει “που αναφέρεται/αφορά το κβάριο”.
- iv. τέλος με βάση το σύνολο της πρότασης ως προς τον τομέα το κβαρικός ανήκει στην υπογλώσσα της χημείας.

Είναι όμως η ώρα να σας αποκαλύψω ότι το κβαρικός είναι λέξη ανύπαρκτη, που την κατασκεύασα μόνο και μόνο για να αποδείξω ότι η εσωτερική δομή μιας λέξης μαζί με τα συμφραζόμενα μας αποκαλύπτουν πολλά για τη σημασία της και τη λειτουργία της μέσα στην πρόταση.

3. Διδακτέα μορφολογική δομή

3.1. Κριτήρια επιλογής

Θα αναφερθώ σε τέσσερα κριτήρια που θεωρώ ότι πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, προκειμένου να επιλεγούν σωστά οι μορφολογικές δομές που πρέπει να διδαχτούν.

A) Πρωτοτυπικότητα των δομών

Θα διδαχτεί κατά προτεραιότητα ό,τι είναι κεντρικό σε αντίθεση με ό,τι είναι περιφερειακό (Βλ. και Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Χειλά-Μαρκοπούλου 2003).

Πάνω σε ένα συνεχές μπορούμε να διακρίνουμε τρία εξέχοντα σημεία:

1. Ό,τι αποτελεί κεντρική μορφολογική δομή κλίσης και παραγωγής, π.χ. από το ονοματικό σύστημα, τα αρσενικά σε -ς, π.χ. ναύτης, πατέρας, αδελφός, τα θηλυκά σε -α/-η, π.χ. μητέρα, αδελφή, τα ουδέτερα σε -ο/-ι, π.χ. βουνό, τραπέζι. Από τα επίθετα τα σε -ος/-ός, -η/-ή, -ο/-ό, π.χ. όμορφος, καλός. Από την κλίση των επιθέτων κατά βαθμό π.χ. σεμνός-σεμνότερος/πιο σεμνός-σεμνότατος/ο πιο σεμνός. Από τις δομές παραγωγής το συσχετιστικό Κανόνα Κατασκευής Λέξεων (ΚΚΛ), για την παραγωγή μετουσιαστικών επιθέτων με το επίθημα -ικός, π.χ. τραπέζα → τραπεζικός. Από τις δομές σύνθεσης όσα σύνθετα φέρουν λ.χ. το συνθετικό φωνήεν -ο- π.χ. καλόκαρδος αλλά όχι καλλίγραμμα. Από τα πολυλεκτικά ονοματικά σύνθετα, όσα έχουν το σχήμα Επίθετο+Ουσιαστικό, Ουσιαστικό+Ουσιαστικό σε γενική, π.χ. διαστημικό λεωφορείο, ζώνη ασφαλείας.

2. Ότι αποτελεί π ε ρ ι φ ε ρ ε ι α κ ή μορφολογική δομή, π.χ. από τα αρσενικά λ.χ. γραμματέας, συγγενής, από τα θηλυκά ουσιαστικά τα αρχαιοκλίτα σε -η, π.χ. σκέψη και σε -ος, π.χ. άμμος. Από τα ουδέτερα ουσιαστικά, τα σε -ος, π.χ. μέρος, τα σε -ας, -ως, π.χ. κρέας, φως. Από τα επίθετα τα σε -ής/-ης, -ές/-ες, π.χ. διεθνής, αήθης.
3. Ότι αποτελεί «α ν ω μ α λ ί α», «ι δ ι ο τ υ π ί α», που κατακτάται λεξιλογικά, π.χ. από τα ουδέτερα λ.χ. μηδέν-μηδενός, φωνήεν-φωνήεντος, ήπαρ-ήπατος, όφελος-οφέλη, σέβας-σέβη, οξύ-οξύς, δόρυ-δόρατος. Από τα επίθετα το πολύς-πολλή-πολύ. Από την κλίση των επιθέτων κατά βαθμό π.χ. κακός-χειρότερος, μεγάλος-μεγαλύτερος-μέγιστος, πολύς-περισσότερος, καλός-καλύτερος-άριστος. Από τα ρήματα λ.χ. είμαι, έχω, βλέπω-είδα, φεύγω-έφυγα, μπαίνω-μπήκα, βγαίνω-βγήκα κτλ.

Όσον αφορά τις γραμματικές κατηγορίες της φωνής και της διάθεσης, στο κεντρικό σύστημα υπάρχει τόσο η σύνδεση της ενεργητικής φωνής με την ενεργητική διάθεση, π.χ. λούζω το παιδί, κάτι με βασανίζει, όσο και η σύνδεση της παθητικής φωνής με τη μέση και παθητική διάθεση, π.χ. λούζομαι ('λούζω τον εαυτό μου'), βασανίζομαι από κάτι.

Από πού όμως θα αντληθούν πληροφορίες για τις κεντρικές, περιφερειακές και ιδιότυπες δομές μιας γλώσσας; Θεωρώ ότι οι κανόνες προσαρμογής των δάνειων νεολογισμών, το σύστημα που αναπτύσσουν τα παιδιά κατά την κατάκτηση της μητρικής γλώσσας, το σύστημα της διαγλώσσας κατά την εκμάθηση μιας γλώσσας ως ξένης, οι ελεύθερα εναλλασσόμενες μορφές (μορφήματα σε σχέση ελεύθερης ποικιλίας) καθώς και τα ομαδικά «λάθη» παρέχουν ιδιαίτερα χρήσιμες πληροφορίες για τις πρωτοτυπικές δομές μιας γλώσσας.

Ωστόσο η έννοια της πρωτοτυπικότητας από μόνη της δεν αρκεί για την επιλογή των διδακτέων δομών. Μαζί με τη συχνότητα και διαθεσιμότητα ορίζουν τις δομές που θα κατανεμηθούν στα διάφορα επίπεδα σπουδών.

B) Συχνότητα των δομών

Πρόκειται για τη γλωσσική συχνότητα¹, σε αντιδιαστολή προς τη μεταγλωσσι-

1. Η γλωσσική συχνότητα περιλαμβάνει την απόλυτη συχνότητα στοιχείου (ή συχνότητα χρήσης), η οποία προκύπτει από την καταμέτρηση όλων των εμφανίσεων του στοιχείου αυτού σε ένα κείμενο (token frequency), και τη σχετική συχνότητα, η οποία προκύπτει από την αναλογία ανάμεσα στον αριθμό της απόλυτης συχνότητας και το συνολικό αριθμό των εμφανίσεων (των λέξεων) σε ένα κείμενο. Λ.χ. σε ένα κείμενο η λέξη παιδί εμφανίζεται 5 φορές (απόλυτη συχνότητα). Η σχετική συχνότητα υπολογίζεται αν ληφθεί υπόψη ο συνολικός αριθμός των λέξεων του κειμένου. Η επεξεργασία ενός κειμένου ως προς τη συχνότητα οδηγεί στο σχηματισμό πινάκων όπου οι λέξεις κατατάσσονται κατά φθίνουσα σειρά συχνότητας (rang). Χρήσιμη είναι η διάκριση ανάμεσα σε εμφανίσεις ενός στοιχείου (tokens, occurrences) και σε

κή συχνότητα², η οποία προκύπτει από την καταμέτρηση των γλωσσικών μονάδων σε ένα κείμενο που κρίνεται αντιπροσωπευτικό.

Σε συνάρτηση με το επίπεδο σπουδών θα διδαχτεί κατά προτεραιότητα στο επίπεδο των αρχαρίων ό,τι είναι περισσότερο συχνό, ενώ όσο ανεβαίνει το επίπεδο σπουδών θα διδαχτούν και δομές πιο σπάνιες.

Η απόλυτη συχνότητα δεν ταυτίζεται απαραίτητα με την πρωτοτυπικότητα. Μια πρωτοτυπική μορφή είναι συχνή, όμως μια συχνή μορφή δεν είναι απαραίτητα πρωτοτυπική, π.χ. δεν είναι τυχαίο ότι τα περισσότερα ρήματα υψηλής συχνότητας είναι από μορφολογική άποψη «ανώμαλα», δηλ. δεν είναι προβλεπτός ο σχηματισμός τους, όχι μόνο στη ΝΕ αλλά και σε πολλές γλώσσες, όπως λ.χ. τα ρ. *έχω, είμαι, βλέπω, τρώω, πηγαίνω*. Όσο πιο συχνή είναι μια λέξη, τόσο περισσότερο βαθιά εγγράφεται στη μνήμη μας και συνεπώς είναι εύκολα και γρήγορα διαθέσιμη, δηλ. κοστίζει πολύ η τροποποίησή της ακόμη και μέσω της αναλογικής εξομάλυνσης.

Όσον αφορά τη συχνότητα στις πτώσεις, στοιχεία αντλήσαμε από την εργασία του Χατζησάβα (1992) και από τα σώματα κειμένων της Ιορδανίδου (www.neurosoft.gr/aaof/freq.zip). Σύμφωνα με την έρευνα του Χατζησάβα (1992: 77-78) πιο συχνή είναι η αιτιατική. Ειδικότερα στα ουσιαστικά αρσενικού γένους η αιτιατική είναι η πιο συχνή πτώση τόσο στον ενικό αριθμό (27,30%) όσο και στον πληθυντικό (15,80%), το ίδιο στα θηλυκά (43,80% στον ενικό και 14,40% στον πληθυντικό) καθώς και στα ουδέτερα (37,80% στον ενικό και 23,90% στον πληθυντικό). Θεωρώ ότι η υψηλή συχνότητα της αιτιατικής οφείλεται στο ότι η αιτιατική είναι η πτώση του αντικειμένου π.χ. *βλέπω τον πατέρα, των περισσότερων προθετικών φράσεων π.χ. στον αδελφό, για τον αδελφό κτλ, και κάποιων επιρρηματικών δομών, π.χ. τον Αύγουστο, την άνοιξη*. Πβ. και το γεγονός ότι διαχρονικά ο σημεινός τύπος της ονομαστικής στη ΝΕ προήλθε από τον τύπο της αιτιατικής³.

Η ονομαστική είναι λιγότερο συχνή από την αιτιατική. Κατά την έρευνα του Χατζησάβα στα ουσιαστικά αρσενικού γένους η ονομαστική είναι η πιο συχνή πτώση μετά την αιτιατική τόσο στον ενικό αριθμό (25,60%) όσο και στον πληθυντικό (12,10%), το ίδιο στα θηλυκά (20,40% στον ενικό και 5,40% στον πλη-

τύπο (type) ενός στοιχείου, π.χ. οι εμφανίσεις *παιδί, παιδιά, παιδιού, παιδιών* σε ένα κείμενο αποτελούν εμφανίσεις του τύπου *παιδί*.

2. Η μεταγλωσσική συχνότητα πρέπει να διακριθεί από την απόλυτη και τη σχετική συχνότητα, αφού γι' αυτήν η καταμέτρηση γίνεται σε μεταγλωσσικό κείμενο, λ.χ. σε λεξικό, όπου η λ.μ. *παιδί* εμφανίζεται μία φορά, αλλά από την άλλη γίνεται διαχωρισμός σε 2 λήμματα λ.χ. ο τύπος *γλώσσα* 'μυώδες όργανο' και 'όργανο επικοινωνίας'.
3. Η απόλυτη συχνότητα παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της ονομαστικής. Πβ. τον τύπο ο *πάτερ Ιωάννης* αντί για τον αναμενόμενο τύπο ο *πατήρ Ιωάννης* λόγω της υψηλής συχνότητας του τύπου της κλητικής στη συγκεκριμένη περίπτωση.

θυντικό) καθώς και στα ουδέτερα (18,70% στον ενικό και 8,50% στον πληθυντικό). Θεωρώ ότι η σχετικά υψηλή συχνότητα της ονομαστικής οφείλεται κυρίως στο ότι η ονομαστική είναι η πτώση του υποκειμένου. Άρα θα διδαχτεί μαζί με την αιτιατική, γιατί επιπρόσθετα είναι ο λημματικός τύπος.

Τέλος η γενική είναι η λιγότερο συχνή πτώση. Κατά την έρευνα του Χατζησάβα στα ουσιαστικά αρσενικού γένους η γενική είναι η λιγότερο συχνή πτώση, εξαιρουμένης της κλητικής, τόσο στον ενικό αριθμό (8,70%) όσο και στον πληθυντικό (5,60%), το ίδιο στα θηλυκά (12,20% στον ενικό και 2,50% στον πληθυντικό) καθώς και στα ουδέτερα (6,40% στον ενικό και 3,90% στον πληθυντικό). Θεωρώ ότι αυτό οφείλεται στο ότι η γενική είναι μια πτώση με μικρή παρουσία στον καθημερινό λόγο σε οικείο επίπεδο. Ας σημειωθεί ότι:

- α) υπάρχουν μη λόγια ουσιαστικά που δε διαθέτουν τύπο γενικής λ.χ. *ζάχαρη* (χωρίς γεν. πληθ.), τα υποκοριστικά ουσιαστικά σε *-άκι* (χωρίς γενική ενικού και πληθυντικού) (Τριανταφυλλίδης 1963),
- β) υπάρχουν ουσιαστικά που σπάνια χρησιμοποιούνται στη γενική και ειδικότερα του πληθυντικού (ενώ χρησιμοποιούνται στην ονομαστική και αιτιατική του πληθυντικού), π.χ. *οι δόξες, βασιλόπιτες, γοργόνες, φιλίες, αρχοντοπούλες, γομολάστιχες, κάνουλες, κουμπότρυπες, κρεβατοκάμαρες, μυλόπετρες, σαπουνόφουσκες* κτλ.
- γ) τέλος οι ομιλητές αισθάνονται ανασφάλεια και γενικά έχουν δυσκολία να παράγουν τον τύπο της γενικής. Η χρήση της όμως αυξάνει όσο αυξάνει ο λόγιος χαρακτήρας του κειμένου, πβ. τη συμμετοχή της γενικής στη δημιουργία όρων λ.χ. *ομάδα αίματος* (ιατρική), *ποιόν ενεργείας* (γλωσσολογία). Άρα η διδασκαλία της συναρτάται με τους στόχους των εκπαιδευομένων.

Σύμφωνα με τα σώματα κειμένων της Ιορδανίδου τα αποτελέσματα είναι ελαφρώς διαφορετικά, γιατί λόγω των περιπτώσεων αμφισημίας, η έρευνα στη φάση αυτή μπορούσε να διεξαχθεί μόνο όσον αφορά τα αρσενικά ουσιαστικά σε *-ος*, κλιτική τάξη με σχετικά περιορισμένο αριθμό μελών, όπου δεν υπάρχει αμφισημία λόγω της διαφορετικής μορφής ονομαστικής και αιτιατικής. Έτσι η ονομαστική ενικού παρουσιάζει ποσοστό 27,5% και η ονομαστική πληθυντικού μαζί με την κλητική 8,43%, έναντι της αιτιατικής, που παρουσιάζει ποσοστό 26% στον ενικό αριθμό και 9,02% στον πληθυντικό αριθμό, και της γενικής, που παρουσιάζει ποσοστό 21,3% στον ενικό και 7,19 στον πληθυντικό αριθμό.

Όσον αφορά το ρηματικό τρόπο (*aspect*), πιο συχνό είναι το συνοπτικό, ενώ λιγότερο συχνό το μη συνοπτικό. Κατά την έρευνα του Χατζησάβα (1992: 83) οι εμφανίσεις με τη συνοπτική μορφή ανέρχονται σε 22.690, ενώ οι εμφανίσεις με τη μη συνοπτική μορφή σε 6.861. Έτσι σε συνδυασμό με τους χρόνους θα διδαχτεί κατά προτεραιότητα ο στιγμιαίος μέλλοντας με 4.102 εμφανίσεις στην ενεργητική φωνή και 976 στη μεσοπαθητική φωνή, έναντι του εξακολουθητικού με 551 εμφανίσεις στην ενεργητική φωνή και 436 στη μεσοπαθητική φωνή. Έπειτα οι δύο μορφές του ρηματικού τρόπου μπορούν να εισαχθούν σε εξαο-

τημένες δομές σε συμπληρωματική κατανομή π.χ. *παρά τρία να/ λίγο έλειψε να/ κοντεύω να/ βιάζομαι να/ περιμένω να* + συνοπτικό, αλλά *αρχίζω να/ εξακολουθώ να/ συνεχίζω να/ μ' αρέσει να/ ευχαριστιέμαι να* + μη συνοπτικό.

Όσον αφορά τους χρόνους εκτός από τον αόριστο και το στιγμιαίο μέλλοντα, συχνός είναι ο ενεστώτας λόγω των συστάσεων, των χαιρετισμών αλλά και των πολλών χρήσεών του, αφού μπορεί να αντικαθιστά τον αόριστο (ιστορικός ενεστώτας). Κατά την έρευνα του Χατζησάβα (1992: 83-84), από τους χρόνους της οριστικής ο ενεστώτας εμφανίζει τη μεγαλύτερη συχνότητα (32,32% στην ενεργητική φωνή και 16,78% στη μεσοπαθητική φωνή). Στην ενεργητική φωνή ακολουθεί ο αόριστος με ποσοστό 9,28% και ο παρατατικός με ποσοστό 5,86%, ενώ στη μεσοπαθητική φωνή προηγείται ο παρατατικός με ποσοστό 3,39% και ακολουθεί ο αόριστος με ποσοστό 2,20%. Θεωρώ ότι η απόκλιση που παρουσιάζουν τα αποτελέσματα αυτά από τη δική μας εκτίμηση οφείλεται στο ότι η έρευνα του Χατζησάβα αφορά αποκλειστικά προφορικό λόγο.

Όσον αφορά τις εγκλίσεις, προηγείται η διδασκαλία της οριστικής έναντι της υποτακτικής, αφού η οριστική είναι η έγκλιση της δήλωσης, της ανακοίνωσης, της αφήγησης, ενώ οι τύποι που εισάγονται με το *να* απαιτούν συνηθέστατα υπόταξη, π.χ. *θέλω να πάω, μπορώ να γράψω* κτλ. Η προστακτική εμφανίζεται πολύ νωρίς σε κείμενα προφορικού λόγου και οικείου επιπέδου χρήσης, σε συνδυασμό με τη γλωσσική πράξη της διαταγής. Κατά την έρευνα του Χατζησάβα (1992: 83) η οριστική εμφανίζεται με ποσοστό 76,40% στην ενεργητική φωνή και 85,57% στη μεσοπαθητική, η υποτακτική εμφανίζεται με ποσοστό 20,26% στην ενεργητική φωνή και 12,06% στη μεσοπαθητική και η προστακτική εμφανίζεται με ποσοστό 2,90% στην ενεργητική φωνή και 2,35% στη μεσοπαθητική.

Γ) Διαθεσιμότητα (ή παραγωγικότητα) των δομών

Διαθεσιμότητα είναι η δυνατότητα ενός στοιχείου, π.χ. προσφύματος, να κατασκευάζει νέες μη μαρτυρημένες λέξεις, έτσι ώστε να καλύπτει τα κενά του μαρτυρημένου λεξιλογίου. Η διαθεσιμότητα αναφέρεται στη δυνατότητα που δίνεται στους ομιλητές να έχουν στη διάθεσή τους το σύνολο των κατασκευασμένων λέξεων και των ομαλών χρήσεων που επιτρέπει η εφαρμογή ενός ΚΚΛ. Είναι γλωσσικής φύσης και στηρίζεται στη γλωσσική ικανότητα. Διαθέσιμες διαδικασίες είναι εκείνες όπου οι μη μαρτυρημένες κατασκευασμένες λέξεις, που όμως σέβονται τους γλωσσικούς περιορισμούς, είναι τυχαία κενά. Μη διαθέσιμες είναι οι διαδικασίες που περιγράφουν μόνο μαρτυρημένες κατασκευασμένες λέξεις (Corbin 1987).

Η διαθεσιμότητα διαφέρει από τη συχνότητα. Είναι δυνατό ένα γλωσσικό στοιχείο που δεν έχει υψηλή συχνότητα να είναι διαθέσιμο. Ή και αντίστροφα μια δομή μπορεί να είναι συχνή αλλά όχι διαθέσιμη. Π.χ. προκειμένου για την κλίση των ρημάτων, η δομή *-ώ* δεν είναι πλέον διαθέσιμη, έχει όμως υψηλή συ-

χνότητα, π.χ. αγαπώ, –ποιώ κτλ. Ή ακόμη το επίθημα –άτος φαίνεται να είναι ιδιαίτερα διαθέσιμο για την κατασκευή μετουσιαστικών επιθέτων, π.χ. ξιδάτος, λουλουδάτος, χνουδάτος, καρυδάτος, μυρωδάτος, πιπεράτος, μοσχάτος, αμυγδαλάτος, μελάτος, σουσαμάτος, ριγανάτος, χιονάτος, καλοσυνάτος, ορεξάτος, αεράτος, τσεκουράτος, βουτυράτος, αφράτος, κρασάτος, μεσάτος, δροσάτος, λουσάτος, μουσάτος, κεφάτος, ντζαϊνάτος, όχι όμως και μεταρρηματικών επιθέτων, π.χ. γεμάτος, φευγάτος, τριζάτος, τρεχάτος, χορτάτος.

Διαθέσιμα	Λιγότερο διαθέσιμα (περιορισμένη κατανομή)
Επίθετα: –ικός, π.χ. παιδικός	–ιος, (λόγιο), π.χ. αιώνιος
Ουσιαστικά: (υποκορ.) –άκι, π.χ. παιδάκι	–ίδιο (λόγιο), π.χ. κρατίδιο

Από πού όμως θα αντληθούν στοιχεία για τις περισσότερο ή λιγότερο διαθέσιμες μορφολογικές δομές μιας γλώσσας; Χρήσιμες πληροφορίες παρέχουν οι παρατηρήσεις για τη δυναμική των γλωσσών σε συγχρονικό επίπεδο και ιδιαίτερα η μελέτη των φαινομένων νεολογίας (βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1986).

Δ) Αντιπαραθετικότητα των δομών

Σε συνάρτηση με τη μητρική γλώσσα του εκπαιδευόμενου, θα διδαχτούν οι δομές εκείνες στις οποίες δυσκολεύεται ο εκπαιδευόμενος λόγω παρεμβολής της μητρικής του γλώσσας (interference).

Λ.χ. ο εκπαιδευόμενος του οποίου η μητρική γλώσσα δε διαθέτει σύστημα πτώσεων μορφολογικά σημαδεμένων (Αγγλος, Γάλλος) είναι αναμενόμενο να δυσκολευτεί, σε αντίθεση με άλλον του οποίου η γλώσσα διαθέτει σύστημα πτώσεων μορφολογικά σημαδεμένων (Γερμανός, Ρώσος).

Επίσης όσον αφορά το συσχετισμό ενεργητικής φωνής και ενεργητικής διάθεσης αλλά και το συσχετισμό παθητικής φωνής και μέσης/παθητικής διάθεσης, αυτός, όπως είναι γνωστό, δεν ισχύει πάντα. Έτσι, αν η μητρική γλώσσα του εκπαιδευόμενου διαφέρει μορφολογικά σε συγκεκριμένα ρήματα όπου δεν ισχύει στη ΝΕ ο συσχετισμός αυτός, είναι αναμενόμενο να υπάρξουν δυσκολίες, π.χ. η κατηγορία των αποθετικών *έρχομαι, φαίνομαι, μεταχειρίζομαι*, και η κατηγορία των αναιτιατικών ρημάτων π.χ. *λέρωσε το φόρεμα = λερώθηκε το φόρεμα*.

Η τελική πρόταση θα προκύψει από τη σύζευξη των κριτηρίων: Λ.χ. αν και τα *είμαι, έχω, έρχομαι* κτλ. τα κατατάξαμε στα “ανώμαλα” ή “ιδιότυπα” σε σχέση με την πρωτοτυπικότητα (κριτήριο Α), και συνεπώς θα έπρεπε να διδαχτούν σε προχωρημένο επίπεδο, ωστόσο λόγω της υψηλής συχνότητας εμφάνισής τους (κριτήριο Β) θα έπρεπε να διδαχτούν σε αρχικό στάδιο. Συνεπώς σημαντικό ρόλο παίζει η ιεράρχηση των κριτηρίων ανάλογα με τη δομή της συγκεκριμένης γλώσσας που θα διδαχτεί αλλά ανάλογα επίσης και με τη μητρική

γλώσσα των εκπαιδευομένων σε συνδυασμό με τη χρήση, δηλ. στο πλαίσιο της επικοινωνιακής προσέγγισης, και με τους στόχους των εκπαιδευομένων.

3.2. Πρόταση εφαρμογής

3.2.1. Ονοματικό κλιτικό σύστημα

Θα διδαχτούν κατά προτεραιότητα οι κεντρικές δομές, λ.χ. αρσενικά σε -ς, από τις πτώσεις η αιτιατική και μαζί ή αργότερα η ονομαστική και πολύ αργότερα η γενική, κυρίως στην κτητική χρήση της, π.χ. το *βιβλίο του Χ*, η *αυλή του σχολείου*. Ωστόσο, αν οι εκπαιδευόμενοι επιθυμούν να μάθουν τη ΝΕ για ειδικούς σκοπούς, λ.χ. για ιατρικά κείμενα, η γενική πρέπει να εμφανιστεί νωρίς, αφού οι περισσότεροι όροι είναι πολυλεκτικές μονάδες ορισμένες από τις οποίες έχουν δομικό σχήμα Ο+Ογεν, π.χ. *ομάδα αίματος*, *οδός καταπόσεως*, *κεφαλή του οστού*, *άκρη της γλώσσας*.

3.2.2. Παραγωγικό σύστημα

Θα μπορούσε να διδαχτούν στην ίδια διδακτική ενότητα οι κύριες υποκοριστικές και μεγεθυντικές καταλήξεις σε ένα μάθημα, π.χ. που αναφέρεται σε παιδιά λ.χ. *παιδ-άκι*, *τσαντ-ούλα*, *ουρ-ίτσα*, *φων-άρα*, *σκύλ-αρος*. Σε μία ενότητα θα μπορούσαν να διδαχτούν τα παράγωγα με στερητικά προσφύματα ή προσφύματα που δηλώνουν αναιρέση π.χ. *ά-κακος*, *ξε-κουμπώνω*. Το ίδιο με τα παράγωγα που δηλώνουν μεγάλο μέγεθος, ένταση π.χ. *υπερ-αγορά*, *υπερ-αγαπώ*, *κατά-κόκκινος*, *ολο-φώτεινος* κτλ.

Επίλογος

Ο δάσκαλος της ΝΕ πρέπει να γνωρίζει με ρητό τρόπο τους κανόνες του μορφολογικού συστήματος της ΝΕ καθώς και ποιες δομές είναι πρωτοτυπικές, διαθέσιμες και με υψηλή συχνότητα, οι οποίες βέβαια δεν χαρακτηρίζονται έτσι παρά σε συνάρτηση με το σύνολο του μορφολογικού συστήματος μιας γλώσσας.

Ωστόσο ο τρόπος παρουσίασης των κανόνων αυτών μπορεί να είναι ρητός, με τη χρήση μεταγλώσσας, ή όχι. Αυτό εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως η ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο των εκπαιδευομένων. Ακόμη η παρουσίαση του μορφολογικού συστήματος της ΝΕ, τόσο του κλιτικού όσο και του παραγωγικού, πρέπει να γίνει στο πλαίσιο της επικοινωνιακής προσέγγισης, μέσα από αυθεντικά κείμενα.

Πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στις πρωτοτυπικές δομές, στις δομές με την υψηλότερη συχνότητα και τη μεγαλύτερη διαθεσιμότητα. Οι κανόνες προσαρ-

μογής των δάνειων νεολογισμών, το σύστημα που αναπτύσσουν τα παιδιά κατά την κατάκτηση της μητρικής γλώσσας, το σύστημα της διαγλώσσας κατά την εκμάθηση μιας γλώσσας ως ξένης, οι ελεύθερα εναλλασσόμενες μορφές (μορφήματα σε σχέση ελεύθερης ποικιλίας) καθώς και τα ομαδικά «λάθη» παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες για τις πρωτοτυπικές δομές μιας γλώσσας. Ακόμη πληροφορίες για τη συχνότητα των μορφολογικών δομών αντλούμε με ασφάλεια μόνο από μεγάλα σε μέγεθος σώματα κειμένων. Τέλος η μελέτη των φαινομένων νεολογίας που αφορούν τις μορφολογικές δομές μιας γλώσσας παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες για τις διαθέσιμες μορφολογικές δομές.

Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
e-mail: ansym@lit.auth.gr

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 1986: *Η νεολογία στην κοινή νεοελληνική*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής, παράρτημα αρ. 65.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 1996α: «Η διδασκαλία των μη απλών λεξικών μονάδων της νέας ελληνικής». Στο *Η νέα ελληνική ως ξένη γλώσσα. Προβλήματα διδασκαλίας*. Αθήνα: Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, 129-149.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 1996β: «Η νεοελληνική σύνθεση». Στο Γ. Κατσιμαλή & Φ. Καβουκόπουλος (εκδ.), *Ζητήματα νεοελληνικής γλώσσας. Διδακτική προσέγγιση*. Ρέθυμνο: Τομέας Γλωσσολογίας, 97-120.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 1997: «Η λεξικογραφία στην εκπαίδευση». Στο *Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κώδικας, 149-176.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. & Χειλά-Μαρκοπούλου, Δ. 2003: «Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις στο γένος της ελληνικής. Μια θεωρητική πρόταση». Στο Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (εκδ.), *Το γένος*. Αθήνα: Πατάκης, 13-56.
- Corbin, D. 1987: *Morphologie dérivationnelle et structuration du lexique*. Tübingen: Max Niemeyer, 2η έκδοση Villeneuve d'Ascq: Presses Universitaires de Lille, 1991.
- Gavriilidou, Z. 1997: *Étude comparée des suites NN en français et en grec*. Διδ. διατριβή, Πανεπιστήμιο Paris XIII.
- Γαβριηλίδου, Ζ. 1998: «Πολυλεκτικά παραθετικά σύνθετα: διδακτική προσέγγιση». *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 19, 66-80.
- Γαβριηλίδου, Ζ. & Ευθυμίου, Α. 2001: «Διδακτική των συνθέτων στο νηπιαγωγείο». Στο Ε. Κούρη (εκδ.), *Η έρευνα στην προσχολική εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg, 17-29.

- Galisson, R. 1991: *De la langue à la culture par les mots*. Παρίσι: Clé.
- Ευθυμίου, Α. 2000α: «Διδακτική προσέγγιση των παράγωγων λέξεων: οι λέξεις σε -ιά». *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 20, 132-139.
- Ευθυμίου, Α. 2000β: “Τα ονόματα που δηλώνουν το δράστη ή το όργανο μιας ενέργειας στη γλώσσα των νηπίων. Προς μια διδακτική προσέγγιση”. *Γλώσσα* 51, 5-23.
- Ευθυμίου, Α. 2001: “Προτάσεις για τη διδασκαλία των μη απλών λεξικών μονάδων της νέας ελληνικής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση”. Στο *Μάθηση και διδασκαλία της ελληνικής ως μητρικής και ως δεύτερης γλώσσας*. Αθήνα: Ατραπός, 332-342.
- Κατή, Δ. 1985: “Η μορφολογική γραμματική στα πρώιμα στάδια της παιδικής γλώσσας”. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 6, 115-129.
- Kilani-Schoch, M. 1988: *Introduction à la morphologie naturelle*. Βέρνη: Peter Lang.
- Panagl, O. 1987: “Productivity and Diachronic Change in Morphology”. Στο W. Dressler (εκδ.), *Leitmotifs in Natural Morphology*. Amsterdam: John Benjamins, 127-151.
- Poitou, J. 1988: “Morphologie flexionnelle et productivité”. *DRLAV* 39, 117-149.
- Tréville, M.-C. & Duquette, L. 1996: *Enseigner le vocabulaire en classe de langue*. Paris: Hachette.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. 1963: “Η γενική των υποκοριστικών σε -άκι και το νεοελληνικό κλιτικό σύστημα”. *Απαντα Μανόλη Τριανταφυλλίδη Β΄*, 141-171.
- Χατζησάβας, Α. 1992: “Το βασικό λεξιλόγιο της ελληνικής”. Στο Χ. Κλαίρης (εκδ.), *Πρακτικά του διεθνούς συμποσίου για τη σύγχρονη ελληνική γλώσσα, Σορβόνη, 14-15 Φεβρουαρίου 1992*. Αθήνα: ΟΕΔΒ, 71-87.
- Χριστοφίδου, Α. 1990: “Ο καθορισμός του λογοτεχνικού νεολογισμού και το κριτήριο της παραγωγικότητας”. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 10, 477-492.

Ιορδανίδου, Α.: www.neurosoft.gr/aaofreq.zip